

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.83>
УДК 331.2:343.98

Марина Ігорівна Рудая
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри фінансових розслідувань

E-mail: ruday@ukr.net

*Університет державної фіскальної служби України
Міністерства фінансів України*

Марина Борисівна Жолобецька
кандидат економічних наук,
старший судовий експерт

E-mail: maryna.zholobetska@kndise.gov.ua

*Чернігівське відділення
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ФІНАНСОВОЮ МОЖЛИВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ ПОГАШАТИ ЗАБОРГОВАНІСТЬ З ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Стаття присвячена узагальненню підходів до проведення експертиз та експертних досліджень несвочасної виплати заробітної плати. Виявлено та ідентифіковано головні проблеми невиклати заробітної плати та поширені випадки неправомірного погашення заборгованості заробітної плати у порушення норм трудового права. Досліджено особливості проведення судово-економічних експертиз, пов'язаних із визначенням фінансової можливості підприємств погашати заборгованість з виплати заробітної плати. Виходячи з експертної практики, узагальнено питання, які найчастіше ставляться перед експертами органами досудового розслідування та суду при розслідуванні кримінальних проваджень, порушених за ст. 175 ККУ, сформульовано предмет експертиз цієї категорії та наведена систематизація об'єктів та мета експертних досліджень. Визначено перелік документів, які необхідно надати експерту для проведення дослідження у відповідності до застосованих методів та обраних методик.

***Ключові слова:** заробітна плата, заборгованість із заробітної плати, колективний договір, погашення заборгованості заробітної плати*

Актуальність теми. Актуальність дослідження обумовлюється тим, що заборгованість із заробітної плати залишається однією з найбільш поширених та гострих проблем у суспільстві. Статистичні дані демонструють та підтверджують актуальність проблемних питань, так, за даними Державної

служби статистики загальна заборгованість з виплати заробітної плати в Україні в 2019 році зросла на 14,7% і на 1 січня 2020 року склала 3,034 млрд грн [1]. Як повідомляється, найбільше зростання заборгованості в 2019 році зафіксовано в Дніпропетровській (в 2,6 рази), Тернопільській (в 2 рази), Житомирській (на 77,9%), Львівській (на 77,7%) областях [1]. Особливої уваги потребують дослідження заборгованості із виплати заробітної плати, які є актуальні в Україні. Крім того, соціальний аспект зазначеного питання є досить важливим та збільшує негативне навантаження на суспільно-трудові відносини, що призводить до негативних економічних наслідків та посилення соціальної напруженості у суспільстві.

В узагальненні Верховного Суду України «Практика розгляду судами кримінальних справ про невикплату заробітної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат» зосереджується увага на необхідності проведення в кожній справі економічної експертизи, що сприятиме фаховому дослідженню документів деталізованому відповідно до особливостей проведення судових економічних досліджень, який передбачає конкретизацію дій експертів на кожному з етапів проведення досліджень та дозволить полегшити органам досудового слідства та судам прийняти правильне рішення [2].

На сьогодні досить поширеними є економічні порушення в сфері оплати праці, що призводить до недотримання конституційних прав працівників, розслідування яких у кримінальних провадженнях досить часто потребують визначення економічної експертизи і, відповідно, дослідження експертом обґрунтованості нарахування і виплати заробітної праці працівникам підприємства або її невикплати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам експертного дослідження питань, пов'язаних із невикплатою заробітної плати, неодноразово присвячувалися наукові статті. Так, І. Г. Завдов'єва досліджувала особливості проведення судово-економічних експертиз, пов'язаних із визначенням фінансової можливості підприємств погашати заборгованість з виплати заробітної плати [3]. Н. І. Пономаренко розглянула коло питань, що ставляться перед експертом у даній категорії справ, навела приклади вирішення деяких з них [4]. І. В. Сабадаш розглядала взаємозалежність між витрачанням коштів на потреби виробництва та формуванням відповідного розміру фонду оплати праці на підставі аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, для чого пропонувала використовувати показник рентабельності продукції як чинник взаємозв'язку витрат на оплату праці та прибутку від реалізації продукції за певний період часу [5]. І. О. Савченко та С. І. Глущенко пропонували визначати додаткові чинники, які дозволять слідчим або суду об'єктивніше оцінити діяльність посадових осіб, спрямовану на погашення заборгованості виплати заробітної плати [6]. О. О. Шушко удосконалила методичний підхід до проведення економічної експертизи заробітної плати як вагомого показника соціально-економічного розвитку та безпеки національної економіки [7].

Методичний підхід до проведення експертиз із визначення фінансової можливості підприємств і організацій своєчасно виплачувати заробітну плату або погасити існуючу заборгованість з оплати праці наведено в

«Методиці експертного дослідження фінансової можливості підприємств і організацій погашення заборгованості по виплаті заробітної плати» (реєстраційний код 11.0.47) [8].

Отже, сучасна практика проведення експертних досліджень свідчить, що багато дискусійних та необґрунтованих нарахувань заробітної плати виникають у випадку порушення законодавства з питань оплати праці, і потребують особливої уваги. При цьому, неправомірні дії роботодавців пов'язаних з несвоєчасною виплатою заробітної плати, потребують особливої уваги та подальших досліджень.

Повністю погоджуємось з О. А. Горлачук [9], що проведення судової економічної експертизи, як повного і обґрунтованого дослідження стосовно питань невиплати заробітної плати є можливим лише на основі подальшого розвитку і вдосконалення методик у відповідь на багатоваріативність відображення порушень щодо оплати праці в бухгалтерських документах підприємств, організацій, установ.

Метою цієї статті є узагальнення теоретичних, методичних та практичних аспектів, що стосуються проведення експертиз, пов'язаних із визначенням фінансової можливості підприємств і організацій своєчасно виплачувати заробітну плату або погасити існуючу заборгованість з оплати праці.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [10].

Слід зауважити, що згідно з ст. 24 Закону України «Про оплату праці» терміни виплати заробітної плати встановлюються підприємствами самостійно в колективному договорі або нормативному акті роботодавця з дотриманням норм законодавства. При цьому заробітна плата повинна виплачуватися не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата [10].

Відповідно до ст. 97 Кодексу законів про працю України (далі – КЗП) та ст. 15 та 24 Закону «Про оплату праці», оплата праці працівників підприємства здійснюється в першочерговому порядку; своєчасність та обсяги виплати заробітної плати працівникам не можуть бути поставлені в залежність від здійснення інших платежів та їх черговості [10, 11].

На окрему увагу заслуговує судова експертна практика основних способів невиплати заробітної плати, якими зазначає І. В. Сабадаш [11], є: невиплата грошовими знаками, що мають законний обіг на території України; невиплата банківськими чеками; невиплата натурою; невиплата працівникам, призваним на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації; невиплата робітникам, які працюють на випробувальному строку; невиплата заробітної плати при звільненні; не нарахування й невиплата заробітної плати; нарахування й невиплата заробітної плати (нарахована, але не одержана заробітна плата у встановлений строк); невиплата, пов'язана з нецільовим використанням коштів, призначених для встановлених законом виплат; невиплата, пов'язана з витрачанням коштів для підтримання діяльності підприємства.

Слід звернути увагу, що розрахунки з персоналом з оплати праці на практиці вважаються найбільш трудомісткою ділянкою облікової роботи. А, отже, організація проведення експертиз та експертних досліджень пов'язаних із визначенням фінансової можливості підприємств і організацій своєчасно виплачувати заробітну плату або погасити існуючу заборгованість з оплати праці вимагає високої компетентності експерта-економіста, його об'єктивності та незалежності.

Предметом дослідження є сутність питання, що виноситься на вирішення судового експерта-економіста. Оскільки до компетенцій експерта належить документальне підтвердження визначення фінансової можливості підприємств і організацій своєчасно виплачувати заробітну плату або погасити існуючу заборгованість з оплати праці, то до об'єктів дослідження відносяться документи, які можуть свідчити про причини виникнення заборгованості з оплати праці та фінансову можливість виплатити її в повному обсязі. **Як показує практика, велика кількість порушень виявляється за актами перевірок в обліку операцій, пов'язаних із розрахунками щодо оплати праці.** Орієнтовний перелік запитань, які ставлять перед експертом в цій категорії справ, визначено Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 08.01.1998 № 53/5 [12]. Сучасна практика проведення експертних досліджень свідчить, що найчастіше на вирішення судовим експертам-економістам ставляться такі типи питань:

– «Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки стосовно наявності у підприємства/організації (назва) заборгованості з виплати заробітної плати станом на (зазначити дату)?»;

– «Чи підтверджується документально висновки акта ревізії в частині невивплати заробітної плати за період з.... по?»;

– «Чи була у підприємства (назва) фінансова можливість виплатити в повному обсязі (або частково) нараховану заробітну плату у період (зазначити період) за рахунок власних обігових коштів з урахуванням черговості платежів згідно з вимогами законодавства?»;

– «На які потреби були витрачено кошти підприємства (назва) в період існування заборгованості з виплати заробітної плати перед своїми працівниками?»;

– «Чи призвело витрачання коштів підприємства/організації (назва) на виробничі потреби упродовж року до скорочення заборгованості з оплати праці станом (зазначити дату). Якщо так, то які саме суми коштів було спрямовано на поточну оплату праці, а які на погашення заборгованості попередніх періодів?».

Слід зазначити, що питання щодо правомірності використання грошових коштів підприємства не відноситься до компетенції експерта – економіста, оскільки передбачає правову оцінку дій посадових осіб підприємства. Крім того, питання, поставлені на експертизу, повинні бути істотними для справи, не повинні мати ревізійного характеру. Необхідно підкреслити, що питання без вказівки періоду дослідження не можуть бути прийняті експертом для

дослідження, оскільки передбачають самостійний пошук об'єктів дослідження, що можливо при ревізії, але неприпустимо при проведенні експертизи. Завдання, що вирішуються при виконанні цих експертиз передбачають встановлення наявності та розміру заборгованості по виплаті заробітної плати та фінансової можливості її погашення.

У разі документального і нормативного підтвердження конкретних порушень при виплатах заробітної плати й інших виплат, які були встановлені ревізією, судовий експерт підтверджує і розмір нанесених за таких підстав збитків. При цьому, поза межами компетенції експерта є встановлення самого факту нанесення збитків конкретною матеріально відповідальною особою.

Узагальнені дані об'єктів дослідження та визначення мети дослідження з питань пов'язаних із фінансовою можливістю підприємств і організацій погашати заборгованість з виплати заробітної плати **наведено на рисунку 1.**

Найменування документів	На підставі нормативного документу	Мета дослідження
Дослідження даних, наданих для нарахування заробітної плати		
Колективний договір (угода) та інші документи, що регламентують час виплати працівникам заробітної плати	Закон України «Про колективні договори і угоди» від 01.07.1993 № 3356-XII	Визначення порядку та строків виплати заробітної плати для дослідження своєчасності або несвоечасності проведення розрахунків з працівниками
Штатний розпис	Ст. 64 Господарського кодексу України Лист Міністерства праці та соціальної політики України від 27.06.2007 № 162/06/187-07	Перевірка включення працівника до структури організації, визначення розміру заробітної плати
Положення про оплату праці, про преміювання, про відпустки	Організаційно-нормативні документи підприємства	Для обґрунтування відповідних виплат
Накази (розпорядження) про прийняття та звільнення, надання відпустки, преміювання, відрядження тощо	Наказ Держкомстату України «Про затвердження типових форм первинної облікової документації зі статистики праці» від 05.12.2008 № 489	Для обґрунтування відповідних виплат
Особові картки працівників	Наказ Державного комітету статистики України, Міністерства оборони України «Про затвердження типової форми первинного обліку N П-2 «Особова картка	Для обґрунтування відповідних виплат

	працівника» від 25.12.2009 N 495/656	
Листки непрацездатності	ст. 31 Закону України від 23.09.1999 № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»	Дослідження обґрунтованості обчислення допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах
Табель обліку використання робочого часу типова форма П-5	Наказ Держкомстату України «Про затвердження типових форм первинної облікової документації зі статистики праці» від 05.12.2008 № 489	Дослідження кількості фактично відпрацьованого часу за досліджуваний період
Дослідження правильності і повноти проведення розрахунку заробітної плати		
Відомість нарахування заробітної плати (зведена)	Наказ Держкомстату України «Про затвердження типових форм первинної облікової документації зі статистики праці» від 05.12.2008 № 489	Дослідження правильності і повноти нарахування оплати праці полягає у вивченні правильності відображення цих господарських операцій у реєстрах бухгалтерського обліку з точки зору їх відповідності різним нормативним актам, інструкціям, стандартам, положенням, чинним законам. Дослідження обґрунтованості і правильності нарахування премій, надбавок, доплат (у зв'язку з відхиленням від нормальних умов праці, за понаднормові години, за простої, за роботу в тяжких і шкідливих умовах), виплат за тимчасову непрацездатність, щорічних відпусток, винагород з підсумками праці за рік і т.д.
Розрахунок допомоги по тимчасовій непрацездатності	Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 № 1266 «Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням	
Розрахунок відпусток	Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996 № 504/96-ВР, Порядок обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 № 100	
Утримання із зарплати (позовні заяви), в тому числі аліменти, відшкодування	Виплати за виконавчими документами	Дослідження повноти відображення усіх складових процесу, обґрунтованість визначення та достовірність відображення в обліку
Оборотні – сальдові відомості по	Інструкції про застосування Плану рахунків	

рахункам 66 «Розрахунки з оплати праці»	бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 № 291	
Банківські платіжні документи та відомості (реєстри) розподілу заробітної плати та інших виплат (у разі виплати заробітної плати в безготівковій формі за допомогою банківських платіжних карток)	Договір з банком, та відомості (реєстри) розподілу заробітної плати та інших виплат за встановленою банківською установою формою, оскільки типова форма даного первинного документа не затверджена	
Дослідження порядку виплати заробітної плати, визначення суми заборгованості по оплаті праці, аналіз її динаміки та причини виникнення		
Касові документи (звіти касира, прибуткові касові ордери, видаткові касові ордери, видаткові відомості)	Положення про ведення касових операцій в національній валюті, затверджене постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148	Дослідження відповідності платіжних відомостей розрахунковим відомостям; аналіз правильності підсумків, дослідження наявності підписів одержувачів грошей, підписів керівника і головного бухгалтера, працівників, які склали і перевірили відомість з метою підтвердження належних виплат; дослідження дотримання порядку депонування сум. Під час дослідження з'ясовують черговість платежів згідно із законодавством.
Відомість відправлення на депонент, книга депонентів	Розд. III п. 31 Положення про ведення касових операцій в національній валюті, затверджене постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148	Під час дослідження з'ясовують черговість платежів згідно із законодавством.
Відомість перерахування заробітної плати на картрахунки; банківські виписки	Договір з банком (за умов виплати через банк), банківські виписки за встановленою банківською установою формою, оскільки типова форма даного первинного документа не затверджена	
Акти, накладні, що підтверджують виплату заробітної плати в натуральній формі	Ст. 23 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР	Проведення аналізу заборгованості організації працівникам по заробітній платі і іншим виплатам може бути здійснений по трьом напрямкам:

<p>Журнали № 1, № 3, № 5, № 5А, головна книга, реєстри депонованої заробітної плати</p>	<p>Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку» від 29.12.2000 № 356</p>	<p>– оцінка нарахування, утримання, видачі і заборгованості по заробітній платі працівників в розрізі місяців, у тому числі заборгованості понад два місяці;</p>
<p>Розрахункові листи</p>	<p>ст. 110 КЗпП і ст. 30 Закону України "Про оплату праці" від 24.03.1995 № 108/95-ВР</p>	<p>– оцінка заборгованості організації працівникам по заробітній платі, у тому числі понад два місяці на кожне 1–е число місяця за звітний рік;</p> <p>– оцінка заборгованості організації працівникам по заробітній платі, у тому числі понад два місяці на кінець звітного періоду.</p>
<p>Оборотно-сальдові відомості за субрахунками 301, 311</p>	<p>Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291</p>	<p>Досліджується рух грошових коштів на розрахункових рахунках і в касі підприємства та порівнюється сума надходжень за досліджуванний період з розміром невиплаченої заробітної плати.</p>
<p>Оборотно-сальдова відомість; Головна книга; форма №1 Баланс (Звіт про фінансовий стан); форма № 2 Звіт про фінансові результати; форма № 3 Звіт про рух грошових коштів</p>	<p>Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку» від 29.12.2000 № 356, Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності» від 28.03.2013 № 433 Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73</p>	<p>Співставлення даних аналітичного та синтетичного обліку показникам фінансової звітності, співставлення розрахункових та звітних даних</p>

<p>Форма № 1-ПВ «Звіт з праці»</p>	<p>Наказ Держстату України Про затвердження форм державного статистичного спостереження № 1-ПВ (місячна) та № 1-ПВ (квартальна) "Звіт із праці"від 10.06.16 № 90</p>	
<p>№ 1-підприємництво (річна) "Структурне обстеження підприємства"</p>	<p>Наказ Державної служби статистики Про затвердження форм державного статистичного спостереження № 1-підприємництво (річна) "Структурне обстеження підприємства" та № 2-підприємництво (річна) "Структурне обстеження підприємства" від 26.07.2018 № 160</p>	
<p>Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку (ф. №1ДФ)</p>	<p>Розд. IV Податкового кодексу України, Порядок заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, затвердженого наказом Мініфіну від 13.01.2015 № 4</p>	<p>З метою підтвердження належних виплат</p>
<p>Військовий збір Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку (ф. №1ДФ)</p>	<p>Закон України від 31.07.2014 № 1621 «Про внесення змін до податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів»</p>	

Рис.1. Систематизація об'єктів та мети досліджень з питань, пов'язаних із фінансовою можливістю підприємств і організацій погашати заборгованість з виплати заробітної плати

Джерело: узагальнено **авторами за [3-9,13-14].**

При дослідженнях питань, що пов'язані з розрахунками з персоналом підприємств, можуть використовуватися висновки експертів інших спеціальностей за умови постановки питання слідчим (судом). Найчастіше – це висновки експертів з технічної експертизи документів, почеркознавців, будівельників, технологів, а використовуються вони тоді, коли у слідства були сумніви щодо записів у первинних документах на оплату праці (підроблення касових ордерів, підчищення у платіжних відомостях сум, що належать до видачі та утримання із заробітної плати, завищення об'ємів виконаних робіт, що встановлені експертами будівельниками, технологами тощо).

Методичні прийоми проведення судових експертиз та експертних досліджень, які пов'язані з дослідженнями операцій щодо розрахунків з персоналом, включають метод документального підтвердження та арифметичної перевірки і співставлення (порівняння). Метод економічного аналізу застосовується в тому разі, коли необхідно проаналізувати вплив необґрунтованих виплат на фінансовий стан підприємства, для встановлення змін фінансового стану підприємств у відповідних звітних періодах. *При цьому застосування експертом методів і прийомів дослідження операцій із заробітної плати залежить від характеру конкретних операцій, документообігу на підприємствах, в установах і організаціях.*

Методичні прийоми узагальнення і реалізації матеріалів судово-економічної експертизи включають в себе: 1) угруповання попередніх результатів експертизи; 2) хронологічне систематизування отриманих даних; 3) аналітичне угруповання доказів; 4) узагальнення результатів дослідження та складання висновку.

Відповідно до економічної суті, економічна експертиза – це процес, який складається з відповідних етапів. Під процесом розуміють певну узгоджену послідовність виконання визначених дій для досягнення поставленої мети.

На думку авторів послідовність проведення судово-економічної експертизи по невиплаті заробітної плати повинна бути наступна:

1) визначення відповідності поставлених перед експертом питань межах його спеціальних знань, компетенції експерта економіста та достатності поданих документів та інших джерел для дослідження;

2) визначення методів дослідження, які можна застосувати в конкретній експертизі;

3) проведення експертних процедур та дослідження:

– визначення порядку формування фонду заробітної плати та інших виплат, їх нарахування та виплати в організації;

– дослідження повноти і правильності нарахування оплати праці відповідно з діючою на підприємстві тарифною системою, встановленими посадовими окладами, ставками, розцінками і нормами виробітки, показниками і умовами преміювання; дослідження відповідності сум у розрахунковій відомості показникам первинних документів з обліку робочого часу;

– визначення суми заборгованості по оплаті праці, аналіз структури та динаміки заборгованості, що утворилася в результаті невиплати заробітної плати (інших виплат);

– дослідження формування джерел коштів на оплату праці, їх фактичне витрачання;

– дослідження ефективності витрачання коштів на виробничу діяльність;

– визначення впливу фінансово – господарської діяльності підприємств на погашення заборгованості з оплати праці;

4) проведення аналітичних розрахунків і зіставлень;

5) формування висновків експерта і відповідей на поставлені запитання.

Таким чином, користуючись спеціальними знаннями, експерт, застосовуючи відповідні методи та методики дослідження, ознайомлюється з матеріалами справи, які відносяться до нарахування та виплати заробітної плати, досліджує документи, які надано на ознайомлення для отримання інформації, необхідної для складання висновку за результатами дослідження.

У випадках, якщо сума надходжень грошових коштів на розрахункові рахунки та в касу підприємства, зменшена на суму виплаченої в цей період заробітної плати та сплати податків, менше суми заборгованості із заробітної плати, то експерт робить висновок про неможливість підприємства в повному обсязі погасити існуючу заборгованість.

Якщо сума надходжень грошових коштів на розрахункові рахунки та в касу підприємства, зменшена на суму виплаченої в цей період заробітної плати та сплати податків, перевищує суму заборгованості із заробітної плати, то експерт визначає, на які саме цілі, крім виплати заробітної плати, витрачаються кошти, і встановлює ступінь можливості погашення заборгованості з виплати заробітної плати за рахунок власних надходжень.

Відповідно, отримані дані бажано згрупувати за відповідними періодами виникнення заборгованості з оплати праці або на конкретні дати існування цієї заборгованості.

Висновки. Таким чином, в статті на основі узагальнення експертної практики визначені особливості проведення судово-економічних експертиз, пов'язаних з фінансовою можливістю підприємств і організацій погашати заборгованість з виплати заробітної плати. По кожному з етапів дослідження наведені необхідні об'єкти досліджень, джерела додаткової інформації та вимоги відповідних законодавчих та нормативних актів.

Запропоновані основні підходи у вирішенні питань, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств і організацій своєчасно виплачувати заробітну плату або погашати існуючу заборгованість з оплати праці, сприятимуть повному та об'єктивному експертному дослідженню і, як наслідок, складанню більш обґрунтованого експертного висновку, який є одним із джерел доказів під час розслідування злочинів.

Перелік посилань

References

1. Заборгованість із виплати заробітної плати у 2019 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/gdn/zvz/zvz_19_u.htm. (дата звернення 01.03.2020).

1. Wage arrears in 2019. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/gdn/zvz/zvz_19_u.htm. (access date 01.03.2020). (in Ukrainian).

2. Узагальнення Верховного Суду України «Практика розгляду судами кримінальних справ про невикплату заробітної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат». URL: <http://www.scourt.gov.ua>. (дата звернення 01.11.2020).
2. Generalization of the Supreme Court of Ukraine "Practice of consideration by courts of criminal cases on non-payment of wages, scholarships, pensions or other statutory payments". Retrieved from: <http://www.scourt.gov.ua> (access date 01.11.2020). (in Ukrainian).
3. Завдов'єва І. Г. Про практику проведення судових експертиз, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств погашати заборгованість виплати заробітної плати. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1 (21). С. 108-112.
3. Zavadovieva, I. H. (2014). On the practice of conducting forensic examinations related to determining the financial ability of enterprises to pay off wage arrears. *Forensic bulletin*. No. 1 (21). P. 108-112. (in Ukrainian).
4. Пономаренко Н. І. Проведення економічних досліджень, пов'язаних з невикплатою заробітної плати. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. праць. Харків, 2009. Вип. 9. С. 501-505.
4. Ponomarenko, N. I. (2009). Conducting of economic research related to non-payment of wages. *Theory and practice of forensic examination and criminalistics*: collection of scientific articles. Kharkiv: Pravo. Issues 9. P. 501-505. (in Ukrainian).
5. Сабаш І. В. Експертна практика проведення експертиз, пов'язаних з несвоєчасною виплатою заробітної плати. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Вип. 12. С. 424-427.
5. Sabadash, I. V. (2012). Expert practice of examinations related to late payment of wages. *Theory and practice of forensic science and criminalistics*. Issue 12. P. 424-427. (in Ukrainian).
6. Савченко І. О., Глущенко С. І. Проведення економічних досліджень, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств і організацій погашати заборгованість із заробітної плати. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Вип. 12. С. 404-415.
6. Savchenko, I. O., Hlushchenko, S. I. (2012). Conducting economic research related to determining the financial ability of enterprises and organizations to repay arrears of wages. *Theory and practice of forensic science and criminalistics*. Issue 12. P. 404-415. (in Ukrainian).
7. Шушко О. О. Забезпечення економічної безпеки національної економіки шляхом економічної експертизи: дисертація. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diser_Shushko_0.pdf
7. Shushko, O. O. Candidate's thesis. Ensuring the economic security of the national economy through economic examination. Retrieved from: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diser_Shushko_0.pdf (in Ukrainian).
8. Реєстр методик проведення судових експертиз. Офіційний сайт Міністерства Юстиції України. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення 12.11.2020).
8. Register of methods of forensic examinations. Official site of the Ministry of Justice of Ukraine. Retrieved from: <http://rmpse.minjust.gov.ua/> (access date 12.11.2020). (in Ukrainian).
9. Горлачук О. А. Особливості проведення судових економічних експертиз в сфері оплати праці роботодавцями. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю*: зб.
9. Horlachuk, O. A. (2019). Features of forensic economic examinations in the field of remuneration by employers. Problems of accounting and analytical support of business management: coll. mater. IV All-Ukrainian

- матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 24 жовтня 2019 р.). Полтава, 2019. С. 149-151.
10. Про оплату праці: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr#Text> (дата звернення 12.11.2020).
11. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 01.11.2020).
12. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 01.11.2020).
13. Сабадаш І. В. Проблеми виявлення обставин, що підлягають установленню при розслідуванні злочинів, пов'язаних з невилплатою заробітної плати. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 121-127.
14. Рудая М. І. Організація проведення експертиз та експертних досліджень з оплати праці. *Криміналістика і судова експертиза*: міжвідом. наук.-метод. зб. Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. 2020. Вип. 65. С. 567-575.
- scientific-practical conference (Poltava, October 24, 2019). Poltava. P. 149-151. (in Ukrainian).
10. The Law of Ukraine "On Remuneration". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr>. (access date 12.11.2020). (in Ukrainian).
11. The Labor Code of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>. (access date 01.11.2020). (in Ukrainian).
12. On approval of the Instruction on appointment and conduct of forensic examinations and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert research: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 26.12.2012 No. 1950/5. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (access date 01.11.2020). (in Ukrainian).
13. Sabadash, I. V. (2017). Problems of identifying the circumstances to be established in the investigation of crimes related to non-payment of wages. *Theory and practice of forensic examination and criminalistics*. Issue 17. P. 121-127. (in Ukrainian).
14. Rudaia, M. I. (2020). Organization of examinations and expert research on wages. *Criminalistics and Forensics*: interdepartmental scientific collection of the Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise. Issue 65. P. 567-575. (in Ukrainian).

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ, СВЯЗАННЫХ С ФИНАНСОВОЙ ВОЗМОЖНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ И ОРГАНИЗАЦИЙ ПОГАСАТЬ ЗАДОЛЖЕННОСТЬ ПО ВЫПЛАТЕ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ

М. И. Рудая
М. Б. Жолобецька

Статья посвящена обобщению подходов к проведению экспертиз и экспертных исследований несвоевременной выплаты заработной платы. Обнаружено и идентифицировано главные проблемы невыплаты заработной платы и

рассмотрены случаи неправомерного погашения задолженности по заработной плате в нарушение норм трудового права.

Исследованы особенности проведения судебно-экономических экспертиз, связанных с определением финансовой возможности предприятий погашать задолженность по выплате заработной платы. Исходя из экспертной практики, обобщены вопросы, которые чаще ставятся перед экспертами, органами досудебного расследования и суда при расследовании уголовных производств, возбужденных по ст. 175 Уголовного кодекса Украины, сформулированы предмет экспертиз этой категории и приведена классификация объектов и цель экспертных исследований. Определен перечень документов, которые необходимо предоставить эксперту для проведения исследования в соответствии с применяемыми методами и избранными методиками.

Ключевые слова: заработная плата, задолженность по заработной плате, коллективный договор, погашение задолженности по заработной плате.

FEATURES OF CONDUCTING FORENSIC AND ECONOMIC EXAMINATIONS RELATED TO THE FINANCIAL POSSIBILITY OF ENTERPRISES AND ORGANIZATIONS TO REPAY SALARY

**M. Rudaia
M. Zholobetska**

The article is devoted to the generalization of approaches to conducting expert examinations and expert studies of late payment of wages. The main problems of non-payment of wages were discovered and identified and cases of illegal payment of wage arrears in violation of labor law norms were considered.

The features of conducting forensic economic examinations related to the determination of the financial ability of enterprises to repay wage arrears have been studied. Based on the expert practice, the questions are summarized that are often posed to experts, pre-trial investigation bodies and the court during the investigation of criminal proceedings initiated under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine, the subject of expert examinations of this category is formulated and the classification of objects and the purpose of expert research is given. A list of documents has been determined that must be provided to an expert for conducting a study in accordance with the applied methods and selected methods.

Key words: salary, wage arrears, collective agreement, to repay salary.